

*Prof. dr. Jusuf Žiga,
Medicinski fakultet, Univerzitet u Sarajevu*

ZAŠTO SE ZANEMARUJE OBRAZOVANJE ODRASLIH U BOSNI I HERCEGOVINI?

- Sažetak -

Bosanskohercegovačko društvo ima višestruke razloge za obrazovanje odraslih, odnosno cjeloživotno učenje. Veliki je broj nezaposlenih, a pitanje je i koliko su njihova ranije stečena znanja i vještine "upotrebljivi" za nove tehnologije, čak i da trenutno postoji prostor da se angažiraju. S druge strane, društvo je zahvaćeno tranzicijskim tokovima u svim segmentima, od politike, preko ekonomije, do obrazovanja, kulture, zdravstva..., za što su nam također potrebna nova znanja i vještine.

I dok sve razvijene zemlje maksimalno respektiraju cjeloživotno učenje, uključujući i obrazovanje odraslih, bez čega je teško zamislivo aktivno sudjelovanje, a još manje kreiranje aktualnih, superdinamičnih društvenih tokova, u Bosni i Hercegovini to se očigledno marginalizira, što je, zapravo, odlika zapuštenih zajednica koje ne drže do sebe. Kome to uopće može biti u interesu?

Ovaj tekst se bavi mogućim odgovorom na postavljeno pitanje.

**Ključne riječi: obrazovanje odraslih, cjeloživotno učenje,
Bosna i Hercegovina.**

Uvod

Iako nije cilj ovog teksta da se bavimo formalno-sadržajnim segmentom cjeloživotnog učenja, koje uključuje i *obrazovanje odraslih*, njegovom aktualnom ekspanzijom u svijetu, pogotovo u razvijenim društvima, već sagledavanjem razloga zbog kojih se ono zanemaruje u Bosni i Hercegovini, čini se svrsishodnim naglasiti sljedeće:

Cjeloživotno učenje, uključujući i *kontinuiranu edukaciju odraslih*, danas se u razvijenim društvima svijeta smatra nezaobilaznim, i to iz više razloga.

Pomenut ćemo samo neke. Prvo, zbog sveopće temporalnosti života i ubrzanog razvoja nauke, reducirana je i nadasve vremenski skraćena “upotrebljivost” prethodno stečenih znanja i vještina u svim oblastima, te ih je, kao takve, nužno zanavljati. Drugo, svjedoci smo sve učestalije primjene novih tehnika i tehnologija, za čije opsluživanje su također potrebna nova znanja i vještine. Treće, biti u obrazovnom smislu inertan spram zahtjeva vremena i prostora, znači personalno se izložiti riziku svakovrsnog marginaliziranja i društvenog isključivanja, a na kolektivnom planu dovesti se u neokolonijalno potčinjavanje razvijenim, čija superiornost uglavnom proizlazi iz znanstveno-tehnološke nadmoći.

I dok se u razvijenim društvima insistira na kontinuiranoj edukaciji, bez obzira na razinu prethodno stečenih akademskih znanja i vještina, u Bosni i Hercegovini se cjeloživotnom učenju, a posebno kontinuiranom obrazovanju odraslih, ne pridaje odgovarajuća pažnja. Ovdje se na to, još uvijek, gleda stereotipski, tj. kao na puko “opismenjavanje/obučavanje nepismenih”, “večernju školu”, “kurs za polupismene” i tome sl. Ono što se poduzima u ovom segmentu obrazovne djelatnosti uglavnom je zasluga nevladinih organizacija, potpomognutih izvana.

Kada je, zahvaljujući angažiranju Instituta za međunarodnu saradnju Njemačkog saveza visokih narodnih škola (dvv international) - Ureda u Sarajevu, te još nekih nevladinih organizacija za obrazovanje odraslih, prije desetak godina došlo do pokretanja određenih aktivnosti u toj oblasti, činilo se da će one, u nadolazećem vremenu, imati svoju uzlaznu putanju u smislu širenja obuhvata onih koji će prepoznati potrebu zanavljanja ranije stečenih znanja i vještina, podizanja kvaliteta takve edukacije, slično onome što se ranije desilo u razvijenim zemaljama Evrope i svijeta. Nažalost, to se ipak nije dogodilo.

Kao ilustraciju inertnosti i nezainteresiranosti ovdašnjeg društva prema obrazovanju odraslih pomenut ćemo iskustvo vezano za andragoški časopis “Obrazovanje odraslih”, jedini te vrste u ovoj zemlji. Unatoč višekratnim zamolnicama i aplikacijama uredništva časopisa za materijalnu pomoć, upućenim na više adresa, uključujući i prijavljivanje na redovne godišnje konkurse koje raspisuju namjenski formirani entitetski i kantonalni fondovi za podršku naučnoj i kulturnoj djelatnosti, osim dvije jednokratne donacije Ministarstva za obrazovanje i nauku Kantona Sarajevo, svi ti pokušaji bili su uzaludni. Da apsurd bude veći, važnost ovakvog jednog časopisa koji ima ulogu promoviranja obrazovanja odraslih kao segmenta cjeloživotnog učenja prepoznao je i kao takvog finansijski ga podržao dvv international - Ured u Sarajevu. Zahvaljujući toj pomoći, te entuzijazmu malobrojne Redakcije, ovaj časopis, unatoč svim nedaćama koje ga prate, nekako uspijeva

opstati. U njemu su, u proteklom periodu, uz domicilne, objavljivali svoje radove i poznati autori iz drugih zemalja svijeta, što je, za ovdašnje prilike, više nego vrijedno pomena. Ali, za one koji bi to trebali respektirati (čitaj aktuelni establišment), to je očito nevažna činjenica.

Samo naivni i neodgovorni umišljaju da su najpametniji i samodovoljni

Kada je Urlih Bek pisao već sada u znanstvenim krugovima respektabilno djelo “Rizično društvo”¹, koje je prevedeno i na ovdašnje lokalne jezike, u kome se kritički osvrnuo i na savremene obrazovne sisteme, odnosno škole koje se pretvaraju u “konzervatorske ustanove”, “čekaonice” koje, u profesionalnom smislu, “više ne ispunjavaju dodijeljene im zadatke”², kao da je pred sobom imao upravo situaciju u Bosni i Hercegovini. Na jednom mjesto on metaforički kaže:

“Uz nezatno preterivanje može se reći da delovi obrazovnog sistema koji su pogođeni nezaposlenošću danas sve više i više liče na avetinjsku železničku stanicu u kojoj vozovi više ne saobraćaju po voznom redu. Ipak, sve se odvija po starom obrascu. Ko hoće da putuje – a ko hoće ipak da ostane kod kuće, gde ostati kod kuće znači nemati budućnost - mora da stane u neki red pred šalterima na kojima se izdaju karte za vozove, koji su ionako prepuni ili više ne idu u označenom pravcu. Kao da se ništa nije dogodilo, službenici obrazovanja iza šaltera za karte uz veliki birokratski utrošak vremena dele vozne karte za Nikuda, a red ljudi koji se pred njima pravi drže u šahu “pretnjom”: Bez putne karte *nikuda* nećete moći da putujete vozom! A najgore je što su oni još i u pravu”³

I doista, nedavno smo imali priliku pročitati podatke Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine o tome da je u maju 2010. godine bilo čak 512.349 nezaposlenih od cca četiri miliona stanovnika koliko ih, prema procjenama, trenutno jedva da živi u ovoj zemlji.⁴ Međutim, pomenuta cifra kao da nikoga ne zanima: ni političare, ni državne dužnosnike, ni biznismene, ni obrazovne institucije... Ko su ti ljudi, kakva su i koliko su uopće “upotrebljiva” njihova stečena znanja i vještine, mogu li se s njima ikad i igdje zaposliti? Valja se, također, zapitati: kojim tempom narasta učešće “generacije treće dobi” u ukupnoj populaciji ove zemlje, odnosno kako se postaviti spram nji-

¹ Urlih Bek, Rizično društvo, Filip Višnjić, Beograd, 2001.

² Isto, strana 253.

³ Isto, strana 253-254.

⁴ Objavljeno u “Dnevni avaz”, 31. juli 2010.

hovog budućeg ličnog i društvenog angažmana, trebaju li i oni neku dodatnu edukaciju? Ili, kakva nam je uopće profesionalna orijentacija, na osnovu čega se kreira tzv. upisna politika, koliko u tome sudjeluje proizvodni sektor? Čemu, u vezi s tim, inertnost nadležnih ministarstava i parlamenata, privrednih asocijacija, obrazovne infrastrukture..?

Mogli bismo postavljati slična pitanja unedogled, iako su nam, manje - više, odgovori unaprijed poznati. U najkraćem, radi se, uvelike, o anahronim znanjima i vještinama koje treba zanoviti i prilagoditi novim tehnikama i tehnologijama, baš kao i novom sistemu društvenih vrijednosti, posebno imajući u vidu da je ova zemlja ušla u radikalnu tranziciju koja se tiče svih segmenta ljudskog života, što je i prethodno naglašeno.

Povijesno iskustvo nas uči da je dobar samo onaj obrazovni sistem koji prepoznaje i uvažava pozitivna dostignuća u toj oblasti prilagođavanjem vlastitih edukacijskih formi i sadržaja, te adekvatno reagira na izazove konkretnog vremena i prostora. Drugačije kazano, on mora biti atraktivan/trazen, otvoren i fleksibilan, a ne zatvoren, krut i nekritičan u propitivanju vlastitih i tuđih učinaka,

Umjesto da bude činilac prosperitetnog razvoja društva, postojeći obrazovni sistem u Bosni i Hercegovini je doveden u takvu situaciju da se manifestira kao faktor koji dodatno generira krizu u ovoj zemlji. Ideološki je nedopustivo kontaminiran, čak sa ugrađenim elementima aparthejda, što je krajnje pogubno za budućnost ovog društva imajući u vidu njegov multietnički karakter, uz to je sadržajno i tehnološki uveliko anahron, neefikasan, neharmoniziran, i to ne samo na razini države nego i sa evropskim okruženjem itd.

Iako se s prijemom u Vijeće Evrope Bosna i Hercegovina obavezala da će harmonizirati svoj obrazovni sistem sa evropskim okruženjem, što podrazumijeva i segment cjeloživotnog učenja, u koji spada i obrazovanje odraslih, dijelovima aktuelnih političkih elita ove zemlje to očito ne odgovara, te se ponašaju suprotno onome što se od njih očekuje. Time se, zapravo, žrtvuje ono najdragocjenije što imamo, a to su ljudi, kao i ono što se može imati, a to je njihova prosperitetna budućnost. Postavlja se nezaobilazno pitanje: Čemu takvo ponašanje?

Koliko god se činio težak, odgovor na postavljeno pitanje je vrlo jednostavan. Daleko je lakše manipulirati nepismenim i polupismenim, socijalno isključenim, egzistencijalno ugroženim, ojađenim i sl., nego li nekim ko je školovan, ekonomski neovisan, socijalno stabilan. Samo u haotičnoj situaciji može se optuživati neko drugi za vlastiti nerad i neuspjeh, nuditi se kao "mesija" vlastite nacije, entiteta, kantona, države, koju "ugrožavaju" ovi ili oni..., a što uvelike čini ne mali broj aktuelnih političkih lidera u ovoj zemlji. Stoga se na svakom koraku generira kriza, nestabilnost, otežava napre-

dak, pa i kad je riječ o obrazovnoj djelatnosti (dovoljno je navesti podatak da smo se među posljednjim zemljama priključili tzv. bolonjskom procesu), otežava ispunjavanje zadanih preduvjeta za priključivanje evroatlantskim integracijama.

Sa stabiliziranjem situacije u zemlji, te pomenutim integracijskima procesima, odnosno prihvatanje standarda ponašanja koji važe za sređena i razvijena društva svijeta, jasno je da će se izgubiti postojeća lagodnost u manipuliranju ljudima od strane političara, državnih dužnosnika, biznismena... i nametnuti odgovornost za vlastite učinke. Otuda i otežavanje započete tranzicije ovog društva.

Obrazovanju u Bosni i Hercegovini se hitno mora vratiti dignitet i autonomija, osloboditi ga od pogubnih i ponižavajućih politikantskih diktata. U tom kontekstu se i cjeloživotno učenje, koje podrazumijeva i kontinuiranu edukaciju odraslih, nameće kao imperativ, ne samo u smislu preduvjeta za servisiranje novih proizvodnih sredstava, odnosno tehnika i tehnologija, već i kao jedno od temeljnih ljudskih prava radi participiranja u duhovno-kulturnim, etičkim i drugim tekovinama i vrijednostima civilnog društva.

Prema Džarvisu, obrazovanje odraslih ima šest ključnih funkcija:

- očuvanje socijalnog sistema i reprodukcija postojećih socijalnih odnosa,
- transmisija znanja i reprodukcija kulturnog sistema,
- individualno napredovanje i selekcija,
- obrazovanje odraslih kao “druga šansa” i njeno ozakonjenje, kako bi odrasli poboljšali svoje profesionalne kvalifikacije,
- institucionalna ekspanzija čiji je cilj bolje iskorištavanje “neradnog vremena” i
- individualni razvoj i oslobađanje.⁵

U svakom od pomenutih segmenata obrazovanja odraslih, bosanskohercegovačko društvo ima se čime baviti. U nekima od njih, to je za njegov nprsto imperativno.

Kako se ponašaju razvijena društva?

Daleko bi nas odvelo kada bismo samo registrirali ono što su poduzele i poduzimaju razvijene zemlje Evrope i svijeta u oblasti obrazovanja odraslih,

⁵ R. Kulić, M. Despotović, Uvod u andragogiju, Dom štampe, d.d. Zenica, 2005., strana 24.

odnosno cjeloživotnog učenja, kako na individualnom tako i na internacionalnom planu. Ilustracije radi pomenut ćemo sljedeće:

Još sredinom prošlog stoljeća (1953) osnovan je Evropski ured za obrazovanje odraslih (EBEA), koji je kasnije izrastao u “krovnu udrugu nacionalnih koordinacijskih ustanova za obrazovanje odraslih”⁶, s ciljem da se ono promovira i koliko to god bude više moguće harmonizira na internacionalnom planu.

Godine 1999. Evropska asocijacija za obrazovanje odraslih (EAEA) “preoblikovana je u međunarodnu neprofitnu udrugu”⁷ u kojoj danas djeluje preko 100 organizacija iz niza zemalja participirajući u različitim segmentima edukacije odraslih, kao što su: profesionalno-stručno, osposobljavanje za razvoj zajednice, za rad sa sindikatima, medijima, ustanovama za savjetovanje, obrazovanje žena... Razvijena je čitava lepeza edukacijskih sadržaja, i to ne samo onih formalnih nego i tzv. neformalnih i informalnih. U toku su aktivnosti na priznavanju certifikata/diploma/uvjerenja koja se izdaju za te vidove obučavanja na širem planu, a ne samo na lokalnoj razini.

Mogli bismo se, u pozitivnom smislu, ugledati i na susjede, posebno na Hrvatsku i Sloveniju, gdje se također cjeloživotnom učenju, a to znači i obrazovanju odraslih, pridaje velik značaj.⁸

Valja, također, imati u vidu da je kontinuirana edukacija ljudi prakticirana kroz cjelokupni povijesni razvoj čovječanstva. U modernim društvima ona je dodatno dobila na značaju zbog dinamike življenja. Najkraće kazano, ne samo da je cjeloživotno učenje prihvaćeno kao nezaobilazna potreba u modernom dobu nego se ubrzano usavršavaju njegove forme i sadržaji, uključujući i već pomenute neformalne i informalne modalitete, a ne samo

⁶ Vidjeti opširnije: Sigi Gruber, Razviti transnacionalnu suradnju – evropske mreže kao support za daljnje obrazovanje, U: Prespektive i tendencije obrazovanja odraslih u Europi, Hrvatska zajednica pučkih otvorenih učilišta, Zagreb, 2000., str. 187-196.

⁷ “EAEA se diljem Europe zauzima za razvoj društva učenja i ima sljedeće ciljeve:

- potpomaganje daljnjeg razvoja obrazovanja odraslih;
- podržavanje suradnje u tom području na europskoj razini;
- jačanje rada lobija u odnosu na europske i međunarodne ustanove, kako bi se mogle pokrenuti na ostvarivanje strategija i političkih pristupa koji odgovaraju odraslom stanovništvu Europe;
- poticanje i podržavanje suradnje nevladinih organizacija, kako bi mogle preuzeti aktivnu ulogu u novom međunarodnom scenariju.” (Isti izvor, str. 189)

⁸ Vidjeti opširnije: Grupa autora, Adult Education Croatian Society, Filozofski fakultet, Rijeka, 1999.

tzv. formalne. Osim toga, pokušavaju se iznaći rješenja za priznavanje tako zanovljenih znanja i vještina na širem planu, a ne samo na lokalnoj razini, što je do sada važilo samo za formalne vidove edukacije, o čemu je i prethodno bilo govora.

Zaključak

Kontinuirana edukacija ljudi prepoznata je kao realna potreba još u dnevnim vremenima. Zbog sveopće temporalnosti života, ona je danas postala nezaobilaznom. Ubrzano se napreduje, ali i nazaduje. Stoga se *obrazovanju odraslih*, kao segmentu cjeloživotnog učenja, pridaje velika pažnja u razvijenim zemljama svijeta. Jedino se na taj način može steći povjerenje poslodavaca, aktivno sudjelovati u društvenim tokovima i izbjeći potiskivanje na marginu.

Samo zapuštena društva i pojedinci pristaju na inertnost u obrazovnoj djelatnosti, umišljajući da to za njih nije važno, odnosno da se bez kontinuirane i kvalitetne edukacije može postati prosperitetan.

Bosna i Hercegovina ima više razloga da se s maksimalnim pretenzijama posveti *obrazovanju odraslih*, odnosno cjeloživotnom učenju. Suočena je s velikim brojem nezaposlenih, a pitanje je i koliko su njihova ranije stečena znanja i vještine uopće “upotrebljivi” za nove tehnologije, čak i kad bi bilo prostora da ih se trenutno uposli. Osim toga, društvo je u tranzicijskim preobražajima, počevši od politike, preko ekonomije, do obrazovanja, kulture, zdravstva... , za što su također potrebna odgovarajuća znanja i vještine.

Sve razvijene zemlje maksimalno respektiraju cjeloživotno učenje, uključujući i obrazovanje odraslih. Nažalost, u Bosni i Hercegovini to pitanje je marginalizirano, što je, bez sumnje, odlika zapuštenih društava koja ne drže do sebe. A zbog čega je to tako, te kuda to neminovno vodi, pokušali smo naznačiti odgovor u ovom tekstu

WHY IS ADULT EDUCATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA BEING NEGLECTED?

- Abstract -

Bosnian and Herzegovinian society has multiple reasons for adult education or rather lifelong learning. There is a large number of unemployed and the question is, how much are their previously acquired knowledge and skills applicable and “useful” for new technologies, even though there is currently room to engage those people. On the other hand, the society is affected by the transitional flow in all segments, from the politics, through economics, to education, culture, healthcare..., for which we also need new knowledge and skills.

While all developed countries maximally respect lifelong learning, including adult education, without which it is difficult to imagine active participation and much less possible to create a super-dynamic society trends, in Bosnia and Herzegovina it is obviously being marginalised, which is actually a feature of neglected communities who are seem to assume indifference to themselves. Who could really convey interest in this issue?

In this article we are dealing with a possible answer to this question.

Key words: adult education, lifelong learning, Bosnia and Herzegovina.